
2 METODE

Allerede før vi starter med et slikt prosjekt har vi flere ideer om hva vi kan tenkes å finne når vi først begynner å grave. Vi har for eksempel ideer om pressens forhold til sine informanter og publikum, sosialforvaltningens behov for å beskytte seg, forskjellige gruppers behov for å kontrollere innholdet i reportasjene, m.m. Disse ideer kan formaliseres og lages til hypoteser som vi kan forsøke å belyse ved hjelp av data. Det er forskjellige måter å gå fram på for å få til de mest brukbare data, gitt økonomi og tilgjengelighet av informasjon. Men det viktigste er å gå fram på en systematisk måte og ta hensyn til både de data man liker og de data man ikke liker, dvs. den informasjon som *ikke* passer så bra med de opprinnelige hypoteser.

Vi valgte ut en årgang av tre aviser som vi visste hadde mange sosialreportasjer, leste dem nøye gjennom og laget en innholdsanalyse av de reportasjene som omhandlet personer som kunne identifiseres på grunnlag av reportasjen. Deretter fant vi fram til både informanter, journalister og saksbehandlere i de offentlige organer som hadde hatt med sakene å gjøre og intervjuet dem. Til sist gikk vi gjennom arkivene som angikk «våre saker» i de offentlige organer. Ikke alt gikk like bra, for det var noen vi ikke greidde å få kontakt med, noen som ikke hadde lyst til å bli intervjuet, detaljer var blitt glemt, og arkiver var ufullstendige. Men alt i alt fikk vi utrolig mye informasjon. Vi valgte her å gå grundig til verks i et mindre utvalg av saker (46 ialt), i stedet for å behandle et større utvalg saker på en mer overfladisk måte.

2.1 Avgrensning av prosjektet

La oss begynne med å avgrense hva vi mener med sosialreportasjer eller sosialpolitiske reportasjer. Vi har valgt å bare ta opp *avisreportasjer* som beskriver *enkeltpersoners problemer* med de *sosiale myndigheter*. Begrunnelsen for denne avgrensingen ligger i den type spørsmål vi ønsker å stille.

For å komme med i vårt utvalg av avisreportasjer må informanten¹, dvs. den som er blitt intervjuet,¹ ha *problemer* og ha stilt *krav* som ikke er blitt imøtekommet av de sosiale myndigheter – med andre ord: Avgjørelsen som er tatt av de sosiale myndigheter må vurderes i reportasjen. Er dette kravet ikke oppfylt, blir det vanskelig både å følge avisens mening med reportasjen og å spore eventuelle endringer i myndighetenes atferd som følge av reportasjen.

De sosialpolitiske myndighetene består her hovedsakelig av de forvaltningsmessige og politiske organer som driver med sosialpolitikk, dvs. sosialkontoret, trygdekontoret, institusjoner for eldre, syke eller funksjonshemmete, boligetater, og ulike nemnder (bolig-, barneverns-, edruskapsnemnd og sosialstyre); men inkluderer også de generelle politiske organer (kommunestyre, fylkesting og Stortinget) i den grad de tar opp sosialpolitiske spørsmål, f.eks. i forbindelse med budsjettbehandlinger.

Kravet om at reportasjen må omhandle *individuelle* problemer er satt for å utelukke reportasjer som omhandler representanter fra foreninger, generelle politiske initiativ, etc. Slike reportasjer kan være av interesse å studere dersom formålet med undersøkelsen er å forstå hvordan endringer i sosiale tiltak foregår. Men vi vil heller se på hva som skjer i en konkret sak etter den har vært omtalt i avisen, fordi vi er opptatte av avisenes påvirkningsmuligheter gjennom bruk av enkeltindivider.

Slike konkrete enkeltsaker kan også belyse måten forvaltningen og de politiske myndighetene fungerer på i forhold til pressen. Men de kan dessuten belyse forhold ved informantene. Vi vil for eksempel gjerne vite om de som kommer fram med sine problemer i avisene er en privilegert gruppe, enten fordi de er ressurssterke fra før, eller fordi de gjennom reportasjen oppnår flere sosiale goder. Dessuten er vi interessert i om reportasjen påvirker informantens livssituasjon på andre måter, f.eks. om informanten blir «mobbet» eller fryses ut av sine omgivelser. Den type virkninger av avisenes virksomhet vil en bedre fange inn ved å ta utgangspunkt i reportasjer som omhandler personer som enkeltindivider, og ikke som representanter for en større gruppe eller organisasjon.

2.2 Utvalget av reportasjer

I en slik undersøkelse er det viktig å unngå et skjevt utvalg. For å finne fram til våre sosialpolitiske reportasjer valgte vi derfor ut 9 store og mellomstore aviser og leste gjennom en hel måneds numre. I denne gjennomlesning så vi ikke bare på sosialreportasjer, men på alle personorienterte problemreportasjer. Av disse 9 aviser fant vi deretter fram til de 2 som hadde flest sosialreportasjer. Det var Dagbladet og VG. Av avisene utenom Oslo var det Bergens Arbeiderblad som hadde flest reportasjer av denne typen. For disse tre avisene leste vi gjennom en årgang av hver. Til sammen fant vi i VG, Dagbladet og Bergens Arbeiderblad 46 *sosialreportasjer*, slik vi har definert dem.

Disse 46 reportasjer fulgte vi opp gjennom å intervjuer både *informantene*, *journalistene*, og «*motparten*» i hver reportasje. Dessuten fikk vi, der det var aktuelt, *adgang til sakspapirene* i de offentlige organer fordi Sosialdepartementet hadde gitt oss dispensasjon fra taushetsplikten. Bare i ett enkelt tilfelle fikk vi ikke se sakspapirene.

Av de 26 journalistene som har skrevet de 46 sosialreportasjene har vi intervjuet 25,² mens vi har intervjuet 33 informanter.³ Av de resterende 13 var det ikke mulig

å få kontakt med 7 p.g.a. død/sykdom, flytting til utlandet eller fordi det ikke lot seg gjøre å spore opp vedkommende. Seks informanter nektet å la seg intervjuet av oss – noen begrunnet det med at problemet ikke var løst ennå, andre var redde for at vår innblanding kunne få negative følger for den positive endring i saken siden avisreportasjen. Det er mulig at det blant de seks som nektet, kan være noen som har hatt særlig dårlige erfaringer med å stå fram i pressen. Dette har vi imidlertid ingen mulighet for å undersøke nærmere.

Informantene har i de fleste sakene gitt oss tillatelse til å følge opp saken hos myndighetene (dette er i samsvar både med vårt etiske standpunkt og de betingelser Sosialdepartementet satte i forbindelse med den dispensasjon fra taushetsplikten som vi fikk). I noen saker der vi ikke har snakket med informanten, har vi likevel hatt kontakt med myndighetene. Dette gjelder saker hvor taushetsbelagt materiale ikke var relevant for saken og informanten ikke var mulig å få tak i. I seks saker har vi bedømt saken som så generell at det ikke var aktuelt med en konkret motpart – f.eks. to reportasjer omkring minstepensjonenes nivå og levekårene til to minstepensjonister.

I 28 saker har vi intervjuet saksbehandleren som har hatt saken i sin etat.

I ett tilfelle nektet forvaltningen – Justisdepartementet – oss adgang til en del av sakspapirene.

I 20 saker var det aktuelt å følge den individuelle saken i sakspapirene, slik at vi der fikk en oversikt over saksforløpet uavhengig av den enkelte saksbehandlers hukommelse. (Sakene var alle fra 1980 eller før, mens intervjuingen foregikk hovedsakelig høsten 1981 og i 1982. At vi tok opp saker som var mer enn ett år gamle, var fordi vi ville ta saker som hadde roet seg litt, slik at alle parter hadde fått litt avstand til saken, og slik at eventuelle konsekvenser skulle være klare.) I de reportasjene som ga seg utslag i politisk aktivitet har vi samlet møtereferater, framlagte forslag til avgjørelse, osv.

En omfattende del av intervjuingen besto i å finne fram til saksgangen i den enkelte sak. Derfor har vi ikke bare intervjuet saksbehandlere, informanter og journalister, men, der dette var aktuelt, også andre personer som spilte en rolle i sakens utvikling eller som kunne fortelle om den. Antallet intervjuer i de «komplette» sakene varierer dermed fra 2 med «motparten» til 8.

Intervjuene ble utført som halv-strukturerte, dvs. intervjueren stilte spørsmål omkring bestemte emner, men lot informanten snakke fritt om saken. Mye av intervjuet gikk med til å snakke om det spesielle i den enkelte sak, f.eks. foranledningen til at saken kom i avisen og saksforløp. Det ble også innhentet bakgrunnsopplysninger (f.eks. om informantens utdanning, yrke, tidligere mediakontakt og journalistenes spesialisering, organisasjonsaktivitet, utdanning, yrkeserfaring). Hvis det etterpå viste seg at opplysninger manglet, ble det tatt telefonisk kontakt med vedkommende.

2.3 Hvor langt kan vi strekke våre resultater?

En undersøkelse som tar utgangspunkt i 46 reportasjer fra VG, Dagbladet og Bergens Arbeiderblad kan selvsagt ikke sies å være representativ for den norske avisverden. Men det er to grunner til at vi har konsentrert oss om disse tre avisene.

- a) De utvalgte tre avisene har en del personidentifiserende sosialreportasjer. I vårt prøveutvalg tok vi utgangspunkt i 9 aviser. Det viste seg at de tre nevnte avisene var de eneste som hadde personidentifiserende sosialreportasjer i prøveperioden på én måned. Dette vil ikke si at andre, særlig mindre aviser, ikke har sosialreportasjer av og til. Lokalaviser tar opp sosialreportasjer fra de nasjonale avisene, og nasjonale aviser henter ofte sitt stoff til sosialreportasjene fra lokalavisene. (Men det ville ta uforholdsmessig mye tid å lese gjennom så mange aviser for å få et tilstrekkelig stort utvalg reportasjer.)
- b) De tre utvalgte avisene har et forholdsvis stort spredningsområde; VG og Dagbladet er det nærmeste vi her i landet kommer riksaviser. Dette betyr at vi kan vente større effekt av slike aviser enn av lokalaviser. Dessuten har vi, p.g.a. at en del saker også er blitt tatt opp i lokalaviser, hatt anledning til å komme inn på konsekvenser av at slike aviser også tar opp saken. De sakene som bare har stått i lokalaviser⁴ har vi ikke fulgt videre, og det er ikke sikkert om resultatene fra denne undersøkelsen kan tilpasses der (Amundsen, 1978).

Vår definisjon av sosialreportasje er nok en del strammere enn den dagligdagse bruk av ordet sosialreportasje. Vi stiller krav om at reportasjen må skrives i forhold til avgjørelser tatt av de sosiale myndighetene. En reportasje som appellerer til leserne generelt vil derfor ikke være med i vårt utvalg, heller ikke en reportasje hvor motparten er en privat bolighai eller lignende.

Gjennom vårt valg av aviser og avgrensning av sosialreportasjer har vi fått med saker der flere sosiale myndigheter er representert. Utvalget av journalister følger utvalget av saker – de journalister vi har intervjuet er på ingen måte representative for «den norske journalist». Men det er journalister som ikke bare har meninger og holdninger til sosialreportasjer, de må også bruke dem i praksis. For hvor interessant er det å vite hva journalist Olsen synes om anonymitet når hun bare skriver om sport?

Ettersom utvalget av reportasjer er forholdsvis lite, vil det ikke være mulig å påvise statistiske sammenheng mellom variabler. Dette er heller ikke meningen med undersøkelsen. Det vi prøver å vise er de mekanismer/prosesser som er i sving i forbindelse med sosialreportasjer. Derfor blir det viktigere for oss å studere hendelsesforløp og variasjonsbredden i hendelser enn «gjennomsnittet». Tross alt kan én sak sette mye i gang, noe som f.eks. Reitgjerdet- og Gro-sakene unektelig viste (se bl.a. Benneche, 1976 og Engen, 1976).

De opplysningene vi bruker som bakgrunn for våre uttalelser er delvis basert på muntlige utsagn. Dette innebærer at svar på våre spørsmål blir gitt, avhengig av den rollen vår informant spiller i forhold til oss. Informanten prøver å skape et bilde, både av seg selv og av det som har hendt. Om dette bildet blir forvrengt i

forhold til det egentlige saksforløpet, er vanskelig å slå fast – bortsett fra at en kan spørre videre ved motstridende eller uklare uttalelser, og sjekke fakta mot andre kilder. En kombinasjon av uttalelser fra ulike parter i saken vil gjerne korrigere bildet på noen punkter, men de ulike parter vil også til dels gi uttrykk for ulike oppfatninger i saken. I disse tilfeller blir det «påstand mot påstand» uten at vi har sett det som viktig å foreta noen verifisering. I vår analyse og beskrivelse av sakene har vi prøvd å gjøre disse uklarheter i sakens framstilling eksplisitte.

2.4 Rapportens oppbygging

I de følgende kapitlene utdypes de ulike problemstillinger. Neste kapittel gir en oversikt over de reportasjene som er med i utvalget, og vi beskriver en del trekk ved disse reportasjene. Her har vi basert oss på en innholdsanalyse av de 46 reportasjene som utgjør det endelige utvalget. Vi prøver å få fram det bildet som reportasjene skaper, både av informanten og motparten. Dessuten er vi interessert i hva slags argumenter som brukes for å underbygge kritikken mot det sosialpolitiske apparat som reportasjen pr. definisjon inneholder.

I «Fra problem til reportasje» ser vi på de ulike fasene i produksjonen av sosialreportasjer. Vi begynner med journalistenes arbeidssituasjon slik som ideologi, økonomi og journalistiske prinsipper. Deretter kommer vi nærmere inn på bakgrunnen for de aktuelle reportasjene. Når vi følger reportasjene, ser vi først på hvem som tar initiativet til reportasjen og hvorfor dette blir gjort. Deretter ser vi på utvelgingsprosessen som journalistene foretar når de velger hvilke saker de vil ta opp og hvilke de lar falle. De sakene som blir gjenstand for reportasje følger vi så i den videre behandling av stoffet og i kontakten mellom informant og journalist. Analysen munner ut i spørsmålet om hvem som kommer fram i pressen med sine problemer og hvordan de kommer fram.

Kapittel 5 tar opp reportasjene i de tre avisene ut fra antakelsen om at det kan være en sammenheng mellom den enkelte avis' målsetting og de sosialreportasjene som presenteres der.

Det følgende omhandler sosialreportasjens effekter og består av tre kapitler. Det første tar for seg effekter som reportasjen har på den konkrete saksbehandlingen. Utgangspunktet er her intervjuer med informanter og motparter, samt materiale fra de sosialpolitiske myndigheters arkiver. Det andre omhandler de effekter som sosialreportasjen har på informantens situasjon med hensyn til selvillit, identitet, psykiske vansker og potensiale for organisert aktivitet for å forbedre forholdene. Her ser vi også på informantenes og deres motparters vurdering av reportasjene. Det siste kapittel om effekter er på et mer generelt nivå, der vi spør hva slags effekt sosialreportasjer kan tenkes å ha på leseren, forvaltningen og sosialpolitikken generelt. Her har vi ikke empirisk materiale fra prosjektet og baserer oss delvis på andre forskningsresultater og deres betydning for våre problemstillinger.

I det siste kapittelet går vi gjennom en del av resultatene fra undersøkelsen og drister oss til å sette dem inn i en mer helhetlig ramme omkring velferdsstat og presse.